

АНЕКСІЯ ТЕРИТОРІЇ В ІСТОРІЇ І ПРАКТИЦІ МІЖНАРОДНОГО ПРАВА

Заставна Ольга Петрівна,

к.ю.н., завідувач юридичним відділенням

Мельник Надія Миколаївна,

здобувач вищої освіти юридичного відділення

Галицький коледж імені В'ячеслава Чорновола,

м. Тернопіль, Україна

nadamelnik1@gmail.com

Ключові слова: анексія, анексована територія, окупація, територіальна цілісність, агресія.

Вступ. Протягом усієї історії людства основним завданням держави залишається захист прав, свобод своїх громадян та охорона державних кордонів, іншими словами забезпечення територіальної цілісності.

Територіальна цілісність на сьогодні відноситься до фундаментальних принципів міжнародного права, недотримання якого може призвести до порушення міжнародного миру. Проте, протягом останніх років розвивається тенденція щодо порушення принципу територіальної цілісності, тому виникає досить велика кількість нових понять, категорій, термінів, які потребують дослідження та аналізу. Дискусійними на теперішній час є такі категорії, як «агресія», «окупація», «анексія», «міжнародні злочини», «анексовані території» та інші.

На жаль, поняття анексії та анексованих територій як і у внутрішньодержавних, так і в міжнародних джерелах належним чином не досліджується.

Метою даної роботи є дослідження понять «анексія» та «анексовані території», аналіз історичних прикладів анексії територій в історії міжнародного права, насамперед, анексії Автономної Республіки Крим та формулювання висновків, які спрямовані на регулювання даних питань.

Матеріали та методи. У вітчизняній та зарубіжній літературі питання насильницького приєднання територій різноманітних держав, порушення територіальної цілісності, історичні приклади анексії територій досліджували такі науковці як Г. Френк, Г. Гроцій, С. Бабурін, Г. Еллінеко, Б. Клименко, В. Єнгібарян, Ю. Скуратов, С. Дністрянський та інші. Серед дослідників сучасності свою увагу вищезазначеним питанням приділяють О. Задорожній, О. Кресіна, О. Іляшко, Р. Алямкін, В. Василенко, В. Березенко, О. Копиленко, М. Баймуратов, Ю. Дем'янюк, Л. Волова, С. Заулочна тощо.

При дослідженні даної роботи були використанні як загальнонаукові, так і спеціальні методи, а саме порівняльний метод та метод аналізу.

Результати і обговорення. Для того щоб правильно аналізувати особливості анексованих територій, необхідно розкрити поняття «анексія».

Анексія (з латинської *annexio* – приєднання) – це насильницьке приєднання однією державою території іншої. Анексія може проявлятися у приєднанні усієї території (наприклад, анексія Російською імперією території Кримського ханства у 1783 році) або частини території певної держави (наприклад, анексія Автономної Республіки Крим Російською Федерацією у 2014 році) [1].

В ст. 2 Статуту ООН зазначається, що «всі члени Організації Об'єднаних Націй утримуються в їх міжнародних відносинах від загрози силою або її застосування як проти територіальної недоторканності або політичної незалежності будь-якої держави, так і будь-яким іншим чином, несумісним з цілями Об'єднаних Націй» [2]. Отож, анексія територій є одним із грубих порушень норм міжнародного права, а саме порушенням принципу територіальної недоторканості.

Анексія території порушує принципи та норми сучасного міжнародного права, оскільки нормами зазначеного права допускається зміна території лише у випадку реалізації права націй на самовизначення або у разі укладення договору між державами на засадах рівноправності, добровільності і поваги до інтересів сторін.

Анексію потрібно розмежовувати з поняттям «окупація», яке саме по собі не передбачає зміну юридичної належності території.

М. Голинська аналізуючи поняття «анексія» та «окупація» виокремила наступні відмінності:

1. «Окупація передуює анексії.

2. Під час окупації не передбачається зміни правового статусу окупованої території, на відмінну від анексії, яка є приєднанням окупованої території до окупаційної держави.

3. Анексія — це більш епізодичне явище, тобто одноразовий юридичний факт, в той час, як окупація є явищем триваючим» [3].

Для прикладу, Боснія і Герцеговина, що перебувала під окупацією (тобто фактичним контролем) Австро-Угорщини з 1878-го, була анексована нею тільки в 1908 році, а до того вважалася формально територією Османської імперії.

Протягом усієї історії людства анексія була основним засобом розширення території держав. Анексія територій здійснювалася за допомогою війни, її ще називали «правом переможця». Тому поняття «анексія» не є новим для історії міжнародного права.

Досліджуючи особливості правового режиму анексованих територій можна зазначити, що «заборона анексій пов'язана з відмовою від воєн як засобу вирішення міжнародних спорів у Паризькому договорі 1928 р. та закріпленням у міжнародному праві, насамперед у Статуті ООН, як гарантії цілісності державної території. Проте спроби анексій у сучасному світі не зникли, хоча й трапляються рідко. Прикладом може слугувати спроба анексії території Кувейту в результаті агресії Іраку у 1990 р.» [4].

Аналізуючи міжнародну практику насильницького захоплення територій, можна дійти до висновку про те, що історія міжнародного права налічує десятки випадків здійснення анексії територій. Для прикладу, у 1821-1885рр. Єгиптом було анексовано територію Судану, у 1833р. Велика Британія анексувала Фолклендські острови, у 1848-1962рр. Франція анексувала Алжир, у

1861-1865рр. Іспанія анексувала Домініканську Республіку, у 1900р. США анексували Гавайські острови, у 1910-1945рр. Японія анексувала територію Кореї, у 1980р. Ізраїль анексував Східний Єрусалим, у 1990-1991рр. Ірак окупував і анексував Кувейт, у 2014р. Російська Федерація окупувала і анексувала Автономну Республіку Крим та Севастополь та ін.

Як зазначає нам Р. Алямкін, «міжнародна практика декількох останніх десятиліть вказує на те, що сучасне міжнародне право є малоефективним засобом протидії загрозам територіальній цілісності. Свідченням цього може бути розпад Радянського Союзу та Югославії, проголошення незалежності Косово, Абхазії та Південної Осетії, а також *de facto* відділення Криму від України. Фактично сьогодні міжнародне право не може запропонувати будь-яких дійсно дієвих механізмів захисту територіальній цілісності» [5].

Дійсно, в реаліях сьогодення виникає та існує величезна кількість політичних труднощів, які пов'язані з тим, що одні території анексовані, а інші окуповані. Також існують і певні юридичні труднощі, адже усі розбіжності та суперечки не можна вирішити саме правовим шляхом. І як не прикро, але міжнародна спільнота практично не може вирішити ці проблеми.

Висновок. Проаналізувавши та дослідивши дане питання, ми зробили наступний висновок. На міжнародному рівні передбачено, що територіальна цілісність і незалежність виступають основними засадами в системі права кожної держави, тоді як в Статуті ООН зазначається, що держави зобов'язані утримуватися від дій, які можуть будь-яким чином порушити ці принципи. Проте, вказаним Статутом не закріплено систему гарантування вищезазначених засад на рівні міжнародного співтовариства.

В останні роки спостерігається розпад держав, окупація та анексія територій, наслідком чого є зникнення таких держав з політичної карти світу. І навіть в таких випадках міжнародне співтовариство залишається байдужим до таких ситуацій.

Виходячи з вищевказаного основним недоліком міжнародного права є неналежне забезпечення зобов'язань щодо захисту територіальної цілісності і політичної незалежності держав у разі насильницького захоплення територій.

Отже, потрібно запровадити систему дієвих та найбільш ефективних економічних, організаційних, політичних заходів, які б були спрямовані на захист важливих інтересів суспільства й держави, забезпечення міжнародного миру та стабільності, захисту територіальної цілісності та політичної незалежності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. В. А. Смолій. Енциклопедія історії України. Київ: Наукова думка. 2003. С. 89. URL: <http://history.org.ua/LiberUA/ehu/1.pdf> (дата звернення 07.10. 2020).
2. Статут Організації Об'єднаних Націй від 26.06.1945. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_010#Text (дата звернення 07.10. 2020).
3. Голинська М. І. Ставлення до анексії у сучасному світі. Вісник Львівського торговельно-економічного університету. Юридичні науки. 2019. Вип. 8. С. 226-227. URL: http://www.lute.lviv.ua/fileadmin/www.lac.lviv.ua/data/pidrozdzily/Naukovi_Vydannya/Nauk_Visnyk_Jurist/VisnukUF_8.pdf#page=224 (дата звернення 07.10. 2020).
4. Буроменський М. В. Міжнародне право: Навч. посібник. Київ: Юрінком Інтер. 2006. С. 103. URL: <http://194.44.152.155/elib/local/sk744109.pdf> (дата звернення 07.10. 2020).
5. Алямкін Р. В. Сила права vs. право сили: територіальна цілісність держав у сучасному світі. Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України. 2014. № 4. С. 97. URL: [file:///C:/Users/Admin/Downloads/Nzizvru_2014_4_21%20\(1\).pdf](file:///C:/Users/Admin/Downloads/Nzizvru_2014_4_21%20(1).pdf) (дата звернення 07.10. 2020).